

Δημιουργία στον ακαδημαϊκό χώρο και οι αφανείς «πληγές» της

της Αλεξάνδρας Σωτηροπούλου

Έγραφε κάποιος ανώνυμος θεματοφύλακας της γνώσης στη δύση της ζωής του, πως το έσχατο μέτρο αποτίμησης της επιτυχίας ενός επιστήμονα, δεν είναι ούτε οι γνώσεις, ούτε η δόξα που έδρευε από αυτές, ούτε ο πλούτος: είναι η ευτυχία, που το έργο του μπορεί να χαρίζεται στον Άνθρωπο. Αυτή η λαϊκή σοφία, που εκφράζει τον αείποτε προσορισμό των ανωτάτων πνευματικών ιδρυμάτων ανά τον κόσμο, μαρτυρά πως η γνώση της αλήθειας που καλλιεργεί και προσφέρει ένα πανεπιστήμιο, τότε μόνο έχει ουσιαστική αξία, όταν μπορεί να οδηγήσει τον επιστήμονα σε ηθική εξύψωση, δηλαδή να διαμορφώσει γνήσιους πνευματικούς ανθρώπους.

Η πνευματική ανάταση, στην οποία συχνά οδηγούν η χαρά της επιστημονικής γνώσης και δημιουργίας, είναι συνήθως πρόδρομος της ηθικής εξύψωσης του ατόμου. Βέβαια, το μέτρο στο οποίο αυτό επιτυγχάνεται ποικίλει, αφού το σπέρμα του «καλού», που κυφορείται στην ανθρώπινη ψυχή, δεν υπάρχει σε όλους στον ίδιο βαθμό. Το ζητούμενο εδώ είναι, το πανεπιστήμιο να παραστέκει και να στηρίζει την ανάπτυξη αυτού του σπέρματος, στο μέτρο που υπάρχει στον καθένα, στο φυτώριο των μαθητών του. Όσοι από εκείνους ευτυχίσουν να γίνουν γνήσιοι πνευματικοί άνθρωποι, θα υπηρετήσουν ευσυνείδητα τις ανάγκες της κοινωνίας ως καταρτισμένοι επιστήμονες και ειδικότερα, θα έχουν το υπόβαθρο για να συμβάλλουν στην «επ' αγαθώ» πορεία της επιστήμης, να κυβερνήσουν με υπευθυνότητα το σκάφος της πολιτικής ζωής του τόπου του και να εμπλουτίσουν με φωτεινές αναφορές την ιστορία του Ανθρώπου.

Βασική προϋπόθεση για να διαμορφώσει ένα πανεπιστήμιο τέτοιους αν-

θρώπους, είναι να είναι απεριόριστο στο δημιουργικό του έργο, δηλαδή στην ακαδημαϊκή διδασκαλία και την επιστημονική έρευνα. Αυτή η προϋπόθεση, συχνά θεωρείται συνυφασμένη με θέματα υλικής υποδομής, επάρκειας σε προσωπικό κ.λ.π. Όμως, εκτός από αυτά τα στοιχεία που η χρησιμότητά τους είναι ορατή και αδιαμφισβήτητη, το έργο του πανεπιστημίου επηρεάζουν και άλλοι παράγοντες ουσιαστικοί, που συνήθως είναι αφανείς για το γυμνό μάτι, και εδώ θα προσπαθήσουμε να εστιάσουμε τη στόχασή μας.

Ο λιγότερο αφανής παράγοντας που απειλεί το δημιουργικό έργο του πανεπιστημίου, θεωρήθηκε ανέκαθεν η επέμβαση της πολιτείας, με μάρτυρα τα πνευματικά οχυρά, που ύψωσαν από τη γένεσή τους τα πρώτα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, δίκην «κρατών εν κράτει». Τον όλεθρο τέτοιων επεμβάσεων, έχει δυστυχώς καταγράψει και στον αιώνα μας η ιστορία, με ανάγλυφα παραδείγματα, όπως την ναζιστική Γερμανία, που σάρωσε στη δεκαετία του '30 κάθε προοδευτική πνευματική κίνηση, υποτάσσοντας τον ακαδημαϊκό χώρο στους σκοπούς της. Αποστερημένος ο ακαδημαϊκός δάσκαλος από το δικαίωμα / χρέος του για τη διδασκαλία της επιστημονικής αλήθειας και την ελεύθερη έρευνα και συνάμα συνεργός και θύμα της καταπιεστικής δράσης της πολιτείας, κάθε άλλο παρά κλίμα ηθικής ατιμότητας μπορεί να καλλιεργήσει στους μαθητές του.

Στις πρόσφατες δεκαετίες, η αυτονομία των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, έχει γίνει ευγενής στόχος στα κράτη του πολιτισμένου κόσμου, τα οποία την αναγνωρίζουν, χωρίς να τη διεκδικούν ως αντιπαροχή για την υλική στήριξη που παρέχουν στα πανεπιστήμιά τους. Ας αναλογισθούμε εδώ, πόσο βαρεία κάνει την ευθύνη, η ελευθερία αυτή στους ώμους των πολιτογραφημένων στην ακαδημαϊκή κοινότητα - στον «ιδεών τήν πόλη», κα-

τά την ποιητική έκφραση του Καβάφη. Τα μεγάλα ποσά, με τα οποία η πολιτεία εξοπλίζει και συντηρεί τα εργαστήριά μας, δεν θα πρέπει να λυτρώνουν την κοινωνία καθημερινά από τα δεινά της, οδηγώντας την μέσω του δημιουργικού μας έργου στην ευημερία; Ας αναρωτηθούμε, ο καθ' ένας για τον εαυτό του, αν εξασφαλίζονται τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα από κάθε εξοπλισμένο εργαστήριο του χώρου μας, που έχει ανοικτές τις πύλες του (αλοίμονο αν δεν τις έχει!) στους σπουδαστές και το επιστημονικό δυναμικό του. Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος που θα ολιγωρήσει, θα στερήσει την κοινωνία από τα ενεργητικά αποτελέσματα της αξιολογής επιστημονικής έρευνας και θα ερειπώσει την ψυχή των νέων από τη χαρά της γνώσης και της πνευματικής δημιουργίας.

Η ευθύνη μας για το αγαθό της πνευματικής μας ανεξαρτησίας από πολιτειακές επεμβάσεις, δεν εξαντλείται εδώ. Το αγαθό αυτό απειλείται να μεταπέσει σε χρυσό στα χέρια του Κροίσου, αν δεν αξιοποιείται με τη διαρκή ευαισθητοποίησή μας, για τον προσδιορισμό και διατήρηση εκείνης της αμφίδρομης δυναμικής σχέσης πανεπιστημίου - κοινωνίας, που εμπλουτίζει το έργο μας με το στοιχείο της άμεσης αναφοράς στα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου. Το ενδιαφέρον μας σ' αυτή την κατεύθυνση, είναι ένδειξη ότι δεν υπολείπομαστε του ηθικού υποβάθρου που δικαιώνει τον γνήσιο πνευματικό άνθρωπο και συνδράμει άμεσα στην εκπλήρωση του απώτερου σκοπού του πανεπιστημίου, δηλαδή το «ευ ζήν» των ανθρώπων. Αρρωγός στο προκειμένο ενδιαφέρον μας, ήλθε πρόσφατα η έκδοση του «Πυρφόρου», που πυροδοτεί τον ενθουσιασμό μας και φωτίζει το δρόμο για «... να ψηλαφίσουμε την κοινωνική απίχηση του έργου που συντελείται στο ΕΜΠ... και να δοκιμάσουμε τις δυνάμεις μας στην επικοινωνία με ένα ευρύτερο κοινό».¹

Η Α. Σωτηροπούλου είναι Λέκτορας στο Τμ. Αρχ/ων ΕΜΠ.

Το δικαίωμα / ευθύνη της ανεξαρτησίας του πανεπιστημιακού δασκάλου στο έργο του, απειλείται όμως στον καιρό μας, έναντι αδρών λύτρων από τις επιταγές της ελεύθερης αγοράς, που συνήθως δεν υπαγορεύονται από θεία ζέση για την ευημερία της κοινωνίας, αλλά από τη δυνατότητα πραγματοποίησης κερδών. Ζωντανό παράδειγμα είναι η οικολογική κρίση στον πλανήτη μας, στο βωμό της οικονομίας, με συνεργό κυρίως την τεχνολογική ανάπτυξη, θυσιάζεται το οικολογικό περιβάλλον. Η υποταγή, άνευ όρων, του ακαδημαϊκού δασκάλου στις επιταγές της ακόρεστης αγοράς, τον αποστερεί από το προνόμιο της ευθύνης με το οποίο τα ελλογα όντα είναι προικισμένα. Εκτός από τους κινδύνους που εγκυμονεί αυτή του η στάση για την κοινωνία, με τί εφόδια ο ίδιος θα καλλιεργήσει πνεύμα ανθρωπιάς στο φυτώριο των μαθητών του;

Αγωνιζόμαστε, τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, ενάντια στους παράγοντες που απειλούν την ελευθερία μας. Αγωνιζόμαστε άραγε εξ ίσου γενναία, όταν την ελευθερία της σκέψης μας αμφισβητεί ο ίδιος ο εαυτός μας; Ο δογματισμός στη διανόηση, δηλαδή η προσήλωση σε μία θεωρία (άποψη) χωρίς να αντιπαρατίθενται και οι αντίθετες θέσεις, καταστρατηγεί τον ουσιωδέστερο ρόλο της ακαδημαϊκής διδασκαλίας - την ανάπτυξη της κριτικής στόχασης στο νέο επιστήμονα. τον δε ερευνητή, ο δογματισμός, κάνει λιγότερο ευαίσθητο δέκτη στα καινούρια προβλήματα και τον αποστερεί από την ενόραση να αναζητήσει εντελέστερες θεωρίες στην επίλυση των προβλημάτων. Το ακριβό penalty που συνήθως επιβάλλεται στην επιστήμη από τον δογματισμό, είναι η στασιμότητα. Ασφαλώς θα ήταν ουτοπία κάτω από τέτοιες συνθήκες, ένα πανεπιστήμιο να ευελπιστεί ότι μπορεί να διαμορφώσει γνήσιους πνευματικούς ανθρώπους.

Αναφορές ιδεολογικού δογματισμού εναλλάσσονται ανελλιπώς στις σελίδες της νεότερης ιστορίας της επιστήμης, από την περίοδο του μυστικιστικού μεσαίωνα και της Ιεράς Εξέτασης έως τη σύγχρονη επικαιρότητα, με λυπηρό παράδειγμα την πρόσφατη επιστημονική διαφωνία των σεισμολόγων στο πανεπιστήμιο της Αθήνας, που εξελίχθηκε σε προσωπική διαμάχη, με α-

φορμή το ζήτημα της πρόβλεψης των τελευταίων σεισμών στην περιοχή του Πύργου Ηλείας. Όμως, όλοι γνωρίζουμε ότι στη χώρα της δημοκρατίας, όταν ο δογματισμός οδηγεί σε σύγκρουση αντιθέτων θέσεων, η άψη δεν καταλύεται στο Purgatorium. Το αείποτε περήφανο ελληνικό πνεύμα, ξέρεται να δράττεται της σπίθας που σιχνά η σύγκρουση ανάβει και μπορεί να προχωρεί σε νέες θεωρίες υποτάσσοντας έτσι κάθε δόγμα. Τα ερείσματα του ιδεολογικού δογματισμού είναι ποικίλα, όπως, η προσήλωση σε μεταφυσικές δυνάμεις, οι αρχέγονες ροπές της ψυχής του ανθρώπου (εγωϊσμός, ιδιοτέλεια κ.λ.π.), η έλλειψη ενημέρωσης κ.α.

Η έλλειψη ενημέρωσης που στη βαρύτερη μορφή της εξελίσσεται σε ημιμάθεια, έχει αποτελέσει καθ' εαυτή, «πληγή» για τη δημιουργία στον ακαδημαϊκό χώρο, αφού, όπως ο δογματισμός, προσπλίζει την αντικειμενικότητα και απειλεί την ευρύτητα της σκέψης του ακαδημαϊκού δασκάλου. Στο παρελθόν, η αστοχία του επιστήμονα, λόγω της καθ' ανάγκην περιορισμένης διαθέσιμης γνώσης, σήμαινε κάποτε τεράστιο κόστος, όπως στην περίπτωση της εξ αρχής ανακατασκευής της περιβόητης αίθουσας συναυλιών του Lincoln Center στη Νέα Υόρκη, λίγο μετά τα εγκαίνιά της το 1962- ταυτόχρονα οι Λονδρέζοι επικαλούντο το δαπανηρό σύστημα της αρρωγού αντίληψης (assisted resonance system), για να εξευμενίσουν την ακουστική στο μεταπολεμικό καύχημά τους, το Royal Festival Hall. Το ακριβό μάθημα του παρελθόντος, η αλματώδης εξέλιξη στη γνώση και τη διακίνησή της στις μέρες μας και η πνευματική ευγένεια και υπευθυνότητα που αρμόζουν στον ακαδημαϊκό δάσκαλο, αποτελούν εχέγγυα νομίζω, ότι ο ίδιος θέλει και μπορεί να μείνει αλώβητος από την προκείμενη «πληγή».

Από τον Πλάτωνα μέχρι τους νεοελληνες φιλόσοφους, το ελληνικό πνεύμα το θάνατο, διακηρύσσει ότι, στην εξουσία «Δεν είναι η μέθη της δύναμης...ή ο πυρετός της υπεροχής που μπορεί να στηρίξει ή να δικαιώσει ένα τόσο υπεράνθρωπο αγώνα... Ένα ξεχειλισμα ψυχής είναι κι εδώ η πρώτη αιτία και η τελευταία δικαίωση»². Αυτή η καθαρή φωνή, που θέλει τη δύναμη

των πανεπιστημιακών δασκάλων ως μέσο πνευματικής και ηθικής εξύψωσης του χώρου μας, όμως κάποτε χρεϊ προδομένη. Αναφέρομαι στα «κακώς κείμενα», που, μερικοί από εμάς ρομαντικοί της εποχής του δεσποτισμού, παρατείνουν στη ζωή. Αυτή η στάση περισφίγγει κάποτε ασφυκτικά το επιστημονικό δυναμικό του πανεπιστημιακού χώρου, και ίσως αποτελεί μέρος της αλήθειας στο ερώτημα, γιατί οι Έλληνες επιστήμονες διαπρέπουν συχνότερα στο εξωτερικό παρά στη χώρα μας. Ακόμη κι αν μερικοί δεν μπορούν να κατακτήσουν οι ίδιοι τα υψηλά τέρατα, για λόγους συχνά ανώτερους της θέλησής τους, ας μην εμποδίσουν το δρόμο εκείνων που μπορούν' ας τους παραδώσουν τη σκυτάλη μεγαλόψυχα και περήφανα, αφού οι νέοι δρομείς θα είναι συνεχιστές των δικών τους υψηλών οραμάτων. Όπως το πολιτιστικό επίπεδο και οι άγραφοι νόμοι μιας κοινωνίας, αποτελούν μέσο παιδείας των ανθρώπων της, σύμφωνα με το πνεύμα της φιλοσοφίας από τον Πλάτωνα μέχρι τον J.-J. Rousseau και τον J. Dewey, έτσι και η δική μας συμπεριφορά και οι άγραφοι νόμοι στην μικρή μας πανεπιστημιακή κοινωνία, διαμορφώνουν και προσδιορίζουν αδιάκοπα τη στάθμη του πνευματικού και ηθικού επιπέδου του εαυτού μας και των μαθητών μας.

Σε πρόσφατο άρθρο αμερικάνικου επιστημονικού περιοδικού³, προσομοιάζεται η ακαδημαϊκή κοινότητα με την κοινωνία των μοναχών που, πέραν

της ατομικής άσκησης, με κοινές πνευματικές ασκήσεις όπως, δειψνα, ομαδική προσευχή κ.λπ. επιδιώκουν την κατάκτηση της θείας φώτισης. Με αυτή την αλληγορία, εξαιρείται ο ευεργετικός ρόλος που έχει η επικοινωνία και αλληλοστήριξη μεταξύ των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, στην προσπάθειά τους να κατακτήσουν την επιστημονική γνώση και να οδηγηθούν σε ηθική αρτιότητα.

Μήπως στην πάρα πάνω επικοινωνία θα είχε πολλά να συνδράμει, ένας κοινός τόπος συνάντησης στο Πολυτεχνείο του σήμερα και του 21ου αιώνα, -ως άλλος χώρος μυσταγωγίας του Μυστικού Δείπνου και των συμποσίων των σοφών της αρχαιότητας, ως άλλη αγορά και στοές της αρχαίας Αθήνας που στήριξαν το φιλοσοφικό στοχασμό; Η συναναστροφή και ο ζωντανός διάλογος εκεί, με όλους τους ανθρώπους που σκύβουν ευλαβικά τη σκέψη πάνω από τα ίδια ή συναφή θέματα, μπορεί να επικουρεί στην επίλυση των επιστημονικών προβλημάτων και να δημιουργεί έμπνευση για τη διατύπωση νέων επι-

στημονικών θέσεων. Επί πλέον αυτό το περιβάλλον, είναι δυνατόν να αποτελεί διέξοδο και στη σφαιρικότερη ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για ψυχική επικοινωνία, που τόσο παραστατικά επικαλείται ο γάλλος συγγραφέας του αιώνα μας A. de Saint-Exupéry, με τα λόγια της σοφής αλεπούς προς τον μικρό πρίγκηπα: «S' il te plait... apprivoise-moi»⁴ Μια τέτοια ατμόσφαιρα, είναι σε θέση να δροσίζει τη σκέψη και να γαληνεύει την ψυχή του ακαδημαϊκού δασκάλου, ανεφοδιάζοντάς τον έτσι για να επιδοθεί στο δημιουργικό του έργο και να βγει νικητής στους αγώνες του με τις «πληγές» που το απειλούν.

Ας γίνουμε όλοι αρχιτέκτονες αυτής της ατμόσφαιρας και ας θυμοσοφήσουμε ενώπιον του εαυτού μας, που στο βάθος γνωρίζει ότι, τον γνήσιο πνευματικό άνθρωπο δεν διαμορφώνει η προσδοκία της προσωπικής διάκρισης και ωφέλειας, αλλά το όραμα της συμβολής του στο πνευματικό έργο και την πρόοδο του Ανθρώπου. Τότε το πανεπιστήμιο θα έχει πετύχει στην αποστο-

λή του· ο γόνιμος κόκκος στο φυτώριο των γνήσιων πνευματικών ανθρώπων θα καρπίσει και ο αμητός θα φέρει πλούσια την «αίγλη και κύρος»⁵, που επιζητά η πατρίδα μας ιδιαίτερα στις μέρες μας, για να διεκδικήσει με παρηγορία τη θέση της στο σύγχρονο κόσμο.

Βιβλιογραφία

1. N. Μαρκάτος, K. Παναγόπουλος και Γ. Τσαμασφύρος, «Μια νέα έκδοση του ΕΜΠ», Πυρφόρος 1, σελ. 1 (1992).
2. E. Παπανούτσος, Ηθική (γ' έκδ., Ίκαρος, Αθήνα 1970) σελ. 442.
3. M. Quantrill, «The Community of Scholars and the Culture of Silence», JAE 46/2, σελ. 124-125 (1992).
4. A. de Saint-Exupery, Le Petit Prince (Gallimard, Paris 1946) σελ. 69
5. N. Μαρκάτος, «Αίγλη και κύρος..», Πυρφόρος 5, σελ. 1 (1993).